

PROGRAMUL NOSTRU. 1)

Din cauza vremii cînd a fost înființată și a unor evenimente ulterioare, pe care nu-i nevoe să le amintesc, catedra aceasta poartă numele de „literatură și filologie romînă“. Totuși, în cei 25 ani, cît l-am cunoscut, Alexandru Philippide n'a făcut decît lingvistică, și, dacă nu mă înșel, la fel a procedat și înainte de 1908. Tot așa va fi și pe viitor: vom studia limba romînă supt toate aspectele ei. Știți însă că disciplina noastră poate avea drept obiect stările lingvistice actuale, ca și pe cele trecute, poate fi, adică, *descriptivă sau statică și evolutivă sau istorică*. Spre a cunoaște bine o limbă, este necesar să studiem atît aspectele trecute, cît și pe cele prezente. Primele ne arată cum a evoluat limba dela începuturile ei și pînă astăzi, celelalte ne ajută să înțelegem firea însăși a unei limbi, spiritul și organizația ei. Vom face, deci, lingvistică istorică și lingvistică descriptivă. Procedînd astfel, nu ne vom îndepărta prea mult de Alexandru Philippide, care ținea un curs de istoria sunetelor și a formelor, luînd în considerație nu numai trecutul, ci și prezentul limbii romînești. Este drept că punctul de vedere istoric predomina la el, care, pentru aceleași motive, studia foarte amănunțit și preistoria limbii noastre, adică originile și starea ei dinaintea primelor monumente literare. Philippide continua în chipul acesta tradiția neogramatică, pe care i-o transmisese profesorii săi din Ger-

1) Din lecția inaugurală a cursului de Filologie Romînă, ținută la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași în ziua de 1 Martie 1954: deoarece între activitatea desfășurată la catedră și aceea din revista noastră va fi mereu o strînsă legătură, cel puțin în ce privește ideile fundamentale, programul anunțat la curs este valabil și pentru această publicație și, prin urmare, am crezut că pot publica aici lecția de deschidere.

mania depela 1890. Noi vom da preferință aspectelor lingvistice actuale, conform tendinței unei bune părți din savanții contemporani, care se lasă conduși de adevărul incontestabil că observarea prezentului înlesnește înțelegerea trecutului: modul cum se produc fenomenele lingvistice supt ochii noștri trebuie să fi fost și altădată același. Vom porni, prin urmare, dela înfățișarea faptelor actuale, pe care le vom descrie cît mai detaliat, și apoi vom căuta să le explicăm cu ajutorul fazelor anterioare. Trebuie să recunoșc depe acum că metoda aceasta se leagă de numeroase dificultăți și este criticată de partizanii exclusiviști ai lingvisticii statice, cum sînt, în general, discipolii lui Ferdinand de Saussure. O vom aplica totuși cu fidelitate.

Dupăcum ne vom sili să îmbrățișăm întreaga viață a limbii romînești, tot așa, în ce privește aspectele ei actuale, vom căuta să le studiem iarăși pe toate. Aceste aspecte se pot urmări în două direcții: orizontal și vertical. În primul caz este vorba de ceea ce, cu un termen mai concret și mai obișnuit astăzi, se cheamă aspecte geografice, răspîndirea în spațiu a limbii noastre, cu toate variantele cărora fatal le dă naștere această extindere geografică. Cele patru dialecte principale (daco-, macedo-, megleno- și istroromîn) vor fi studiate la fel de atent, iar cît despre cel dintîiu, din cauza importanței lui și a faptului că, vorbindu-se pe o întindere mare de pămînt, prezintă numeroase nuanțe deosebitoare dela o regiune la alta, îl vom cerceta în toate ramificațiile lui. În acest scop vom utiliza, negreșit, colecțiile de texte, precum și studiile făcute de predecesori, care sînt mulți și vrednici.

Pentru graiul nostru moldovenesc însă, față de care avem datorii speciale, vom recurge și la material adunat de noi înșine, prin anchete directe și prin corespondenți, unii din aceștia putînd fi studenții dela Filologia Romînă, mai chemați decît alte persoane pentru o asemenea operă. La acest dialect ne va interesa în deosebi segmentarea lui. Știți că vorbirea din Nordul Moldovei diferă de aceea din sudul acestei provincii, atît prin cuvinte, cît și prin sunete. Lexi-

cul moldovenesc de sud suferă o influență tot mai puternică din partea dialectului muntenes, și se pare că la fel stau lucrurile și din punct de vedere fonetic. Mă gândesc, în primul rînd, la palatalizarea labialelor, care în județele Moldovei nordice prezintă un stadiu de dezvoltare mai avansat. Ar trebui, deci, să urmărim întinderea geografică a celor două ținuturi moldovenești, încercînd o delimitare (aproximativă, căci altmîntrelea nu se poate), cu ajutorul particularităților fonetice și al vocabularului. O atenție specială merită apoi Bucovina și Basarabia, care au revenit la România după un răstimp de peste 100 ani. Din această pricină dialectul vorbit acolo oferă deosebiri față de Moldova propriu zisă, și nu numai deosebiri firești, care se produc dela sine în interiorul oricărei unități lingvistice, dacă întinderea ei teritorială este mare, ci și deosebiri cauzate de faptul că aceste două provincii au stat vreme destul de îndelungată sub stăpîniri străine și au suferit, deci, influențe culturale al căror vehicul erau alte limbi decît a noastră.

*

Cercetarea lingvistică verticală însemnează luarea în considerație a tuturor nuanțelor deosebitoare dela o clasă socială la alta și dela o categorie culturală la alta. (Deobicei grupurile sociale coincid cu cele culturale, întrucît păturile sociale suprapuse posedă, în general, și o cultură superioară. Totuși această coincidență nu-i totdeauna o realitate, mai cu samă într'o țară de cultură tinărară ca România.) Vom studia astfel atît limba comună, cît și dialectele, căci toate împreună alcătuesc limba: și una și celelalte, cu toate nuanțele lor, reprezintă manifestări diverse ale aceluiași organism lingvistic. Prin limbă comună înțelegem vorbirea oamenilor cu mai multă ori mai puțină cultură și care nu diferă prea tare dela o regiune la alta a țării. Deaceia i se și spune limbă comună, spre deosebire de dialect, care-i un graiu particular, specific pentru un anumit ținut. Această limbă comună este la noi mai puțin veche și uniformă decît în alte părți. In ciuda deosebirilor

mai mari sau mai mici, după provinciile, după categoriile culturale, etc., limba comună rămâne totuși un mijloc de înțelegere general. Ea este vorbită și scrisă. În relațiile lor zilnice oamenii de cultură întrebuințează limba comună, nu graiul lor de acasă, chiar dacă în pronunțare și în lexic (mult mai puțin în celelalte domenii ale gramaticii) se trădează totdeauna originea lor locală. Limba scrisă reprezintă numai un alt aspect al limbii comune. Când aceasta servește la exprimarea în scris a celor ce vrem să spunem, ea devine limbă (comună) scrisă. Vrasăzică noțiunile limbă comună și limbă scrisă nu sînt identice: cea dintîiu are o sferă mai largă decît a doua și ea atare o conține pe aceasta, dupăcum o conține și pe aceea a limbii vorbite de oamenii culți. Firește că între limba comună scrisă și cea vorbită există oarecare deosebiri. Limba scrisă este mai arhaică, mai bogată, mai aleasă, mai solemnă, din motive psihologice lesne de înțeles (cf. *scripta manent*), dar aceste deosebiri nu sînt esențiale. La rîndul ei, limba scrisă are și ea două variante: deoparte limba literară, în sensul strict al cuvîntului, cea întrebuințată de scriitori, adică de poeți, precum și de oamenii de știință care stăpînesc pedepplin limba lor maternă, dealtăparte limba scrisă propriu zisă, pe care o întîlnim în gazete, în corespondența obișnuită ș. a., unde, din cauza grabei impuse de necesitățile momentului, o grijă excesivă pentru formă este exclusă.

Limba comună, cu toate nuanțele ei, merită la noi o atenție specială nu atît pentru motivele de ordin teoretic invocate de Leo Spitzer și alții, care constată la lingviștii contemporani o neglijare a limbii culte în favoarea dialectelor, decînd cu progresele geografiei lingvistice, cît pentru altceva. Din cauză că în România cultura adevărată este apanajul unui număr restrîns de indivizi, deosebirile dintre limba comună și dialect sînt, în anumite privinți, mult mai izbitoare decît în alte țări. Mă gîndesc, înainte de toate, la mulțimea nesfîrșită a neologismelor, așa de caracteristice pentru vorbirea oamenilor culți și aproape complet absente în aceea a țărănilor. (Influențe străine relativ recente se manifestă,

dealtfel, cu destulă putere chiar în sintaxa limbii comune, care și prin aceasta diferă de cea populară într'o măsură mai mare decât aiurea.) Neologismele trebuie cercetate și pentru importanța lor în sine, mai ales că chiar cele mai nouă și mai bogate dicționare românești nu le înregistrează decât parțial (și de-ar vrea cineva să le noteze pe toate, i-ar fi imposibil, fiindcă ele se introduc în fiecare moment, grație contactului strâns și lesnicios pe care-l avem astăzi cu lumea întreagă).

După limba comună, mai exact spus, dedesuptul ei, vine dialectul, graiul oamenilor incuți, care trăese la țară și la periferia orașelor, mai cu samă a celor mici, unde formele de viață se păstrează încă primitive sau, dacă vrei un termen poetic, patriarhale. Despre dialect am pomenit mai sus, când m'am ocupat de răspîndirea în spațiu a vorbirii. Dar limba comună și dialectul nu sînt singurele compartimente lingvistice verticale. Intre ele se află o limbă intermediară, aceea a mahalalelor din centrele mari, în special, unde categoria socială respectivă se diferențiază neconținut de țăranimea satelor vecine, fără a izbuti totuși, din pricina lipsei de cultură și a condițiilor de viață, ceea ce în fond e tot una, să se identifice ori măcar să se apropie esențial de păturile mijlocii și superioare ale societății. Este limba pe care, dacă împrejurările nu ne îngăduie altfel, o putem cunoaște destul de bine din comedii și schițele lui Caragiale (mai puțin din opere similare de mai tîrziu, care se dovedesc inferioare acestora și din punct de vedere strict lingvistic). Știu că această limbă este socotită adesea ca un produs hibrid și deci inferior, care merită cel mult atenția humoristilor. Atitudinea aceasta este însă neștiințifică. Ea aparține nu lingviștilor, ci gramaticilor, care se interesează la o limbă de aspectele ei 'corecte' și 'regulate', conform nu cu legile vorbirii omenești, dar cu cele stabilite de ei înșiși. Lingvistul autentic, acela care înțelege viața limbii, care și dă sama cum se naște ea, în ce chip și din ce cauze evoluează, acordă o importanță la fel de mare, ca și limbii comune și dialectului, acestui produs într'adevăr hibrid pen-

tru ochii noștri de astăzi, pe care-i izbește numai înfățișarea lui mobilă, lupta dintre atâtea tendințe opuse și nelămurite. Ba sînt unii învățați, care, tocmai pentru lipsa lui de fixitate, îl consideră mai vrednic de atenție decît alte aspecte lingvistice: vorbirea aceasta intermediară ne poate arăta mai bine 'devenirea' limbii, adică viața ei continuă, neîntre-ruptă¹⁾. Afară de asta, s'a constatat mereu că ceea ce numim greșală astăzi poate ajunge 'regulă' mini. De fapt, orice inovație lingvistică pare, înainte de a se răspîndi, o 'greșală', întrucît reprezintă o abatere dela starea limbii dintr'un moment dat, pentruca apoi să devie normă, imediat ce a fost adoptată de majoritatea sau unanimitatea indivi-zilor vorbitori. Să ce compare, depildă, greșelile relevate de gramaticii franceji ai veacurilor trecute cu starea de mai tîrziu a limbii franceze, și se va vedea cîte din ele s'au im-pus, încetînd astfel de a mai fi censurate de jandarmii lin-gvisticii.

Dar acest limbaj al mahalalelor, intermediar între limba comună și dialect, prezintă importanță și supt alt raport. In el își găsesec adăpost numeroși termini de argot, veniți din limba răufăcătorilor, cerșetorilor și vagabonzilor de toate speciile. Este drept că la noi acest fenomen are loc într'o măsură mai redusă, fiindcă și argot-ul s'a dezvoltat mai pu-țin decît în Europa centrală și apuseană, unde orașele mari, cu viața lor complexă și plină de greutăți enorme, care as-cut ingeniozitatea celor ce nu pot ori nu vor să trăiască prin muncă cinstită, precum și adîncile contraste economico-so-ciale oferă condiții favorabile pentru acest limbaj special. Dealtfel, și fără a fi influențată de el, vorbirea populară, cum îi mai putem spune limbii mahalalelor, seamănă destul de bine cu argot-ul, mai ales în ce privește predominarea afectului. Omul din straturile inferioare ale societății, și din cauza vieții pe care o duce, și din pricina lipsei de cultură, uzează fără nicio rezervă de libertatea sa individuală. Cînd

1) Cf. depildă Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929.

e stăpînit de un sentiment puternic, el izbucnește imediat și nestînjinit, întrebunînd cuvîntul care, indiferent de orice alte considerații, i se pare cel mai potrivit să exprime ceea ce are de spus. Argot-ul izvorăște și el din stări sufletești afective și de aceea transmite o parte din tezaurul său lingvistic vorbirii populare (mai puțin limbii comune, care aparține categoriilor sociale culte, deprinse a-și controla neconținut atît vorbele, cît și faptele, și mult mai puțin, aș crede chiar deloc, dialectului, din cauza simplității și naivității țaranului, care se lasă, în general, stăpînit de o timiditate și o jenă împinse adesea pînă la extrem).

Din ce-am spus chiar acum rezultă clar că ne vom interesa și de argot-uri, nu numai de argot-ul propriu zis, al rătăcitorilor și vagabonzilor, ci și de limbajele speciale (școlăresc, studentesc, sportiv, tehnic, etc.). Printre acestea merită a fi amintite cîteva, care n'au comun cu argot-ul, în sens larg, decît caracterul de vorbire proprie unui grup social determinat și pe care cei din afara grupului n'o înțeleg. Mă gîndesc la anumite ocupații caracteristice pentru unele ținuturi din Moldova, ca plutăritul (cu anexa lui tăiatul și lucratul lemnului în pădurile de munte), unde am impresia că au intervenit influențe necunoscute aiurea, apoi vînatul, pescuitul ș. a.

*

La fel de cuprinzătoare trebuie să fie atitudinea noastră și în altă direcție. Dupăcum vom lua în considerație stările lingvistice trecute și pe cele actuale, iar pe acestea din urmă le vom cerceta orizontal și vertical, tot așa se cuvine să dăm o atenție deopotrivă de mare tuturor ramurilor gramaticii. De obicei se studiază foarte amănunțit sunetele și formele, pecind vocabularul și sintaxa sînt neglijate, cel puțin în manualele adresate studenților și la cursurile universitare, care de multe ori stau la baza cărților didactice și a introducerilor de tot soiul. Este evident că avem a face cu o rămășiță neogramatică, pe care numeroși lingviști moderni o combat cu înverșunare, atît prin-

cipial, cît și practic, consacîndu-se în studiile lor speciale mai cu samă sintaxei și lexicului. Noi ne vom ocupa de toate ramurile gramaticii romînești: vom cerceta sunetele limbii romînești, descriîndu-le așa cum se prezintă astăzi și explicînd starea lor actuală cu ajutorul foneticii istorice, vom studia apoi formele gramaticale în același chip și vom trece după aceea la formarea cuvintelor, stilistică, sintaxă și vocabular. Acestea din urmă va trebui să le dăm o importanță ceva mai mare, și pentrucă au fost multă vreme părăsite aproape complet, dar și pentrucă problemele sintactice (în sens larg) și cele lexicale sînt mai însemnate. Ele stau în foarte strînsă legătură pedeparte cu psihicul individului vorbitor și al întregii comunități lingvistice, pedeața cu viața lor exterioară, cu civilizația. Stilistica, așa cum o înțeleg mulți contemporani pe baza concepției celor care o cultivă cu asiduitate (Bally, Spitzer, Winkler), este o disciplină strict lingvistică, străină, deci, de stilistica estetică sau retorică (studiul figurilor de stil și al celorlalte mijloace de expresie care urmăresc anumite efecte). Concepută astfel, stilistica este o introducere la sintaxă, o fază premergătoare acesteia: un fenomen stilistic devine sintactic, dupăce se gramaticalizează, adică dupăce-și pierde frăgezimea, expresivitatea și spontaneitatea, produse ale afectului și fantaziei. Deaceea metoda stilistică este psihologică, nu gramaticală. Ca să înțelegi o inovație stilistică, trebuie să-ți dai bine sama de starea sufletească a celui care a produs-o, întocmai cum la studiul unei opere literare este necesar să te transpui în sufletul autorului.

În cea mai mare parte vocabularul unei limbi se datorește împrumuturilor de tot felul: din pricina relațiilor firești care se nasc între popoare, limbile lor își împrumută reciproc cuvinte. Studiînd aceste împrumuturi în raport cu împrejurările care le-au determinat, studiem implicit și civilizația unui popor. Este metoda 'cuvinte și lucruri', care cere ca alături de cuvinte să cercetăm și obiectele respective, spre a îmbina astfel istoria limbii cu istoria civilizației. Limbii noastre, această metodă i se poate aplica mai ușor

și cu mai mult succes, fiindcă asupra ei s'au exercitat și continuă să se exercite numeroase și puternice influențe străine. Dar și elementele moștenite se pretează la o astfel de cercetare. Descriind domeniile de activitate unde cuvintele latinești formează majoritatea sau aproape unanimitatea, arătăm indirect și cită civilizație ne-au transmis Romanii, adică ce elemente din civilizația lor s'au potrivit cu condițiile noastre de viață și au putut, deci, să reziste. Totodată se pot urmări unele din aceste elemente latinești în limbile vecine care le-au împrumutat dela noi, și cu același scop: să vedem în ce ramuri de activitate au influențat Românii asupra altor neamuri de oameni.

O atenție deosebită vom acorda etimologiei. La cuvintele discutabile în ce privește originea lor se va demonstra mai ales cum trebuie să procedăm spre a obține rezultate mai mult ori mai puțin acceptabile. Etimologia este o adevărată piatră de încercare pentru un lingvist, nu atât însă a ingeniozității (sau numai a ingeniozității!), cât mai cu samă a cunoștințelor lui lingvistice propriu zise și de altă natură. Etimologia, mai mult decât oricare altă problemă lingvistică, silește pe specialist să-și dea la iveală știința, ca și ignoranța, cu privire la istoria și la viața actuală a limbii. Ea face apel, în general, la toate domeniile gramaticii (în primul rând la fonetică), dar și la altele, mai puțin lămurit, dar cu atât mai important, la înțelegerea pentru viața limbajului omenesc, pentru spiritul care-l stăpânește și-l conduce. Pe scurt, se poate spune că etimologia este un punct final, un rezumat al întregii activități lingvistice.

Când e vorba de lexicul unei limbi, nu trebuie să pierdem din vedere un amănunt de obicei neglijat. Tezaurul lexical nu-l constituie numai cuvintele notate în dicționare, pe baza textelor și a uzului. El cuprinde și numele proprii, topice și personale. Făcând această afirmație, nu mă refer la faptul pe care-l observă oricine, că mare parte din numele proprii sînt nume apelative izolate, avînd adică un sens special, aplicat la un singur obiect sau o singură ființă. Mă gîndesc la toate elementele toponimice și antroponimice,

deci și la cele obscure, despre care nu știm deocamdată dacă la origine sînt nume apelative sau altceva, precum și la acelea care din capul locului au fost întrebuițate de Romîni numai ca nume proprii în sensul curent al cuvîntului. Dece trebuiese înglobate și ele în vocabularul limbii noastre? Pentrucă le putem studia exact ca și pe celelalte, atît din punct de vedere etimologic, cît și în legătură cu civilizația poporului romînesc. Prinurmărire avem nevoie de aceleași cunoștinți și ajungem la aceleași rezultate ca atunci cînd cercetăm elementele lexicale obișnuite. Toponimia și antropimia se vor bucura de toată atenția în preocupările și activitatea noastră. Și, fiindcă pentru numele proprii nu avem dicționare ca pentru celelalte, va trebui să ne îngrijim de stringerea lor. Este adevărat că majoritatea toponimicelor se găsesse în diversele dicționare geografice, grupate pe provincii sau pe județe. Dar multe au rămas neînregistrate, din cauză că locurile respective n'au importanță pentru geografi. În viața țaranilor însă tocmai acestea sînt mai însemnate, întrucît sînt veșnic vii și se leagă fie de ocupațiile lor zilnice (acolo își pase ei vitele, își au țarina, etc.), fie de petreceri (la horă, cîntă, se joacă ș. a.), fie de anumite credințe, superstiții și legende. Ele trebuiese adunate, lucru pe care-l poate face cu ușurință oricare dintre D-Voastră pentru satul său natal, eventual și pentru cele vecine, dacă-i sînt la fel de cunoscute. Relativ la numele de oameni însă nu posedăm niciun dicționar, și deaceia este necesar să le stringem de iznoavă. Aici dificultățile sînt mai mari, între altele, fiindcă aceste nume n'au o existență oarecum exterioră, ca cele topice; ele trăiesc prin oamenii care le poartă, și atunci, pentru a le culege pe toate, ar trebui, cel puțin teoretic, să cunoaștem individual pe toți locuitorii țării. Evident că nu ne putem gândi la un asemenea ideal, imposibil de înlăptuit. Să ne mulțumim cu mai puțin, utilizînd colecțiile de documente ¹⁾ publicate pînă acum (foarte multe au

1) Acestea ne pot servi și pentru numiri topice, din care altele au dispărut cu vremea.

indice), registrele de stare civilă, arhivele publice, matricolele școlare, listele nominale depela regimente și alte unități militare, etc., precum și informațiile noastre personale.

*

Nicio limbă omenească n'a stat și nu stă izolată, dimpotrivă este în firea lucrurilor ca fiecare să aibă diverse legături cu altele. Dupăcum membrii unei colectivități lingvistice, grație vieții comune pe care o duc, stabilesc între ei relații multiple și ajung astfel să se influențeze reciproc, în toate domeniile de activitate, întocmai așa se petrec lucrurile și cu limbile pământului. Fiecare se află în situația de a fi influențată și de a influența la rândul ei, fiindcă popoarele respective au avut ori au relații între ele. Această afirmație, întemeiată pe constatări vechi și repetate, se vedește foarte justă mai cu samă în cazul limbii noastre. Pedeparte ea aparține unei familii lingvistice, celei române, și are, deci, raporturi de înrudire cu limbile surori (toate provin dintr'un izvor comun, latina populară), pedelaltăparte a suferit în decursul vremii, dela primele ei începuturi, influența limbilor vorbite de popoarele înconjurătoare sau a influențat ea însăși asupra limbilor acestora. Așa se explică de ce numeroase fenomene lingvistice românești își au corespondentul lor fie în idiomele române, fie în cele vecine. Această situație ne obligă, pentru o înțelegere mai adincă și mai sigură a vieții lingvistice românești, să facem neconținut apel la limbile popoarelor române și ale acelorora cu care Românii au ori au avut legături. Deaceea principiul nostru călăuzitor va fi: pentru orice fapt de limbă românească să ne informăm la limbile surori sau vecine, spre a vedea dacă nu găsim acolo explicația fenomenului care ne interesează. Firește că, în ce privește elementele latinești sau presupuse pentru moment astfel, vom merge înapoi pînă la limba comună, iar de acolo ne vom întinde cercetările asupra limbilor române. Adeșca, și mai cu samă pentru elementele relativ nouă (așa zisele neologisme: cuvinte, expresii, construcții), va trebui să

recurgem numai la unele idiome neolatine, în primul rând franceza, apoi italiana. În asemenea cazuri nu va mai fi vorba de înrudire istorică, de coincidențe pe baza aceleiași origini etnice, ci de elemente pe care le-am împrumutat din acele limbi surori începînd cu secolul XVIII. Neologismele alcătuesc o bună parte din tezaurul limbii romînești actuale, al aceleia pe care o utilizează în scris și în vorbire oamenii de cultură. În general, ele n'au fost studiate, nici măcar socotite vrednice de atenție în cercetările lingvistice obișnuite, și asta din cauza nouității lor: punctul de vedere istoric cere să ne oprim... la timp.

Cu privire la celelalte limbi, se știe că intră în joc mai ales cele slave, apoi albaneza, neogreaca, turca, maghiara. Cu unele romîna a avut legături din cele mai îndepărtate timpuri, cu altele ceva mai tîrziu, dar tuturora ea le datorește o parte însemnată din elementele care au participat la constituirea ei, așa cum o cunoaștem astăzi. O atenție deosebită se cuvine limbilor balcanice, care, în cazul de față, însemnează, conform cercetărilor făcute de specialiști (Kr. Sandfeld), neogreaca, albaneza și bulgara (mult mai rar sîrbocroata). Între ele și a noastră potrivirile sînt foarte numeroase și adînci. Această situație n'a putut rezulta numai din simple relații de vecinătate, oricît de strînse ar fi fost, ci trebuie să aibă la bază fapte mai vechi și mai importante. Lingviștii se gîndesc la un fel de comunitate etnică, nu în sensul strict al unei origini identice, ci al unei înrudiri oarecum indirecte. Explicația aceasta pare a se potrivi pentru coincidențele dintre limbile romînă, bulgară și albaneză. La începuturile lor va fi existat un substrat comun sau cel puțin înrudit, grație căruia au luat naștere particularități lingvistice identice, dintre cele mai caracteristice pentru fiecare. Cît despre limba neogreacă, chestia se pune altfel. Fiînd anterioară celorlalte, întrucît continuă greaca antică, și totodată singura limbă de cultură tocmai în epoca de formație a idiomelor balcanice, neogreaca (în sens larg) s'a impus acestora prin prestigiul ei deosebit, influențîndu-le și dîndu-le anumite elemente, care apoi ni s'au

transmis și nouă. Afară de asta, limba greacă modernă, la fel cu toate celelalte din Balcani, joacă un rol important în viața dialectelor aromân și meglenoromân, din momentul cînd acestea s'au fixat aproximativ prin locurile unde le găsim astăzi. Deaceea limbile balcanice trebuie să deție în preocupările noastre un rang de frunte.

*

Ca toate științele, și lingvistica are nevoie de luminile unor discipline înrudite. Limba nu este singurul produs al vieții sufletești. Alături de ea, există numeroase altele, care, întrucît au aceeași obîrșie, psihicul omenesc, se ating, se întretae și se influențează neconținut unele pe altele. Este, deci, natural ca diversele discipline care le studiază să aibă reciproc nevoie de ajutor. Cele mai strîns legate de lingvistică sînt etnografia și folclorul. Am spus deja (pag. 10) că vocabularul unei limbi este cercetat astăzi pe baza metodei 'cuvinte și lucruri'. Din explicațiile date acolo se poate vedea că, dacă prin 'cuvinte' înțelegem limbă, adică studiu lingvistic, prin 'lucruri' trebuie să înțelegem obiectele și noțiunile de toate categoriile din viața zilnică a omului, adică studiul lor, care se cheamă tocmai etnografie și folclor. Etnografia se ocupă de elementele civilizației materiale, folclorul de produsele civilizației spirituale, drept e că nu de toate, ci numai de acelea care au o relativă vechime și aparțin oarecum păturilor mai adînci ale vieții sufletești, fiind transmise adesea din timpuri imemorabile pe cale de tradiție (credințe, datini, legende, obiceiuri, etc.). Firește că nu toate acestea au legături directe cu limba, dar multe influențează puternic asupra ei, iar în timpul din urmă tema 'limba și mitul' o tratează numeroși savanți, care nu sînt numai decît filozofi și sociologi. Astfel se explică, depildă, interdicțiile de vocabular (tabù), un fenomen lingvistic dintre cele mai importante, și tot așa nenumărate izolări în care intră nume de animale. Existența lor nu se poate lămuri decît admițînd și, deci, cunoscînd anumite credințe ale oamenilor despre animalele respective (cf. lucrările lui R. Riegler

și ale altora). Este clar că, din tot soiul de cauze, noi vom recurge numai incidental la etnografie și, mai cu samă, la folclor. De dorit ar fi crearea unui curs special, cum îl au celelalte universități românești, cel puțin pentru folclor, deși se pare că tendința actuală este să nu se mai separe etnografia și folclorul, ci să se considere ca alcătuind o sigură disciplină, care studiază produsele întregii civilizații primitive a unui popor.

*

Pentruca rezolvirea diverselor probleme lingvistice să fie posibilă în condiții cât mai rigurose științifice, este necesară și o pregătire teoretică a viitorilor specialiști. În vederea acestui scop ne stau la îndemână deoparte fonetica, dealta lingvistica generală. Cea dintâi ne învață cum se produc și se transformă sunetele vorbirii omenеști. Ca să înțelegem evoluția fonetică a limbii noastre, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, și să putem întrevădea anumite tendințe fonetice, care încep să se desemneze pentru viitor, sînt absolut indispensabile cunoștinți măcar elementare de fonetică descriptivă și generală. Este deașemenea necesară stăpînirea așa ziselor legi fonetice (sau fonologice, cum le spun unii), nu alît ca scop în sine, ci mai ales ca un criteriu sigur pentru a putea distinge ce-i vechiu și ce-i nou în existența unui element lingvistic, atunci cînd vrei să-i afle obirșia (așadar, nu numai etimologia propriu zisă a cuvintelor, ci și originea sunetelor, formelor gramaticale, prefixelor, sufixelor). Nu începe îndoială că importanța extraordinar de mare care s'a acordat într'o vreme și se mai acordă în parte chiar astăzi foneticii, cu toate ramurile ei, nu mai corespunde spiritului din lingvistica actuală, mai ales dacă această importanță însemnează să te mărginești, în studiul unei limbi, la sunete și, cel mult, la forme. Dar tot așa de sigur este că fonetica, utilizată ca instrument de recunoaștere a istoriei cuvintelor, trebuie să-și păstreze întreaga ei valoare.

De lingvistica generală, sau, cum îi spunea Alexandru Philippide, introducere în știința limbii (combinată cu o parte din *Principii de istoria limbii*), avem trebuință în alt

sens. Oricît ar varia diversele nuanțe ale limbajului omenesc, există între ele numeroase asemănări. Aceste asemănări își au izvorul în sufletul omului, care este, în esență, același, indiferent de timp și loc: funcțiunile psihice prezintă trăsături identice la un European civilizat și la un sălbatic din Africa, și tot așa ele nu diferă, în fond, dela vechii Egipteni pînă în zilele noastre. Ceeace se schimbă mereu, mai cu samă în vremea din urmă, sînt formele de civilizație. Pentru aceasta, în ciuda atîtor elemente comune, datorite, înainte de toate, împrumuturilor, civilizația umană variază enorm în cursul veacurilor și dela o țară la alta, mai ales dela un continent la altul. Aceste profunde transformări în viața socială a omenirii sînt una din cauzele principale pentru care limbile pămîntului se deosebesc, adesea fundamental, între ele. Pe baza faptelor lingvistice comune s'au putut stabili anumite principii generale, aplicabile la studiul oricărei limbi. Tot cu ajutorul acestor coincidențe se încearcă ipoteze asupra originii limbajului omenesc, precum și asupra tendințelor care-i determină evoluția, atît supt ochii noștri, cît și pentru viitor. Probleme de acest soi și altele similare formează obiectul lingvisticii generale. De altfel, admițînd prin absurd că nu ne-ar interesa direct asemenea lucruri, trebuie să recunoaștem totuși că stadiul unei limbi nu poate fi privit numai ca un scop, ci și ca un mijloc de a ajunge la o concepție filozofică, adică teoretică, asupra faptelor lingvistice îndeobște. Aceasta este năzuința oricărei discipline științifice, deci și a noastră: întemeindu-ne pe date și amănunte privitoare la evoluția și la starea actuală a limbii romîne, să ne ridicăm la idei generale, care să se potrivească, într'o măsură anumită, și altor limbi, înrudite ori nu cu a noastră. Lingvistica generală ne lărgește orizontul, ne ascute spiritul critic, ne împiedică dela afirmații pripite, ne ușurează analiza și înțelegerea fenomenelor lingvistice romînești, care alcătuesc materia propriu zisă a acestui curs. Cine își aruncă ochii și dincolo de granițele în care trăește și se dezvoltă limba sa maternă, își dă sama că, cel puțin în principiu, niciun fapt lingvistic nu poate fi

specific unui singur idiom omenesc; el se poate găsi în oricare alt loc de pe pământ și, prin urmare, atitudinea care se impune față de constatările privitoare la o limbă dată este cea relativistă. Alexandru Philippide a înțeles însemnătatea foneticii și a lingvisticii generale. De aceea, din cei trei ani ai cursului complet, el consacră unul întreg acestor două discipline. Eu voiu continua cu fidelitate tradiția inaugurată și păstrată decenii de-a rândul de către maestrul nostru al tuturor.

*

Înainte de a sfârși, mă simt dator să fac o mărturisire. Programul schițat astăzi în fața D-voastre este prea vast ca să se poată realiza în toate detaliile lui. Ar fi să vă înșel, dacă nu v'aș preveni asupra realității. Cele spuse mai sus reprezintă numai ținta către care trebuie să năzuim și de care să căutăm a ne apropia cât mai mult. Și, cum la curs distanța dintre ideal și împlinire va fi, în chip fatal, mare, să ne silim ca cel puțin în lucrările noastre personale, precum și în activitatea desfășurată la Institutul de Filologie Română să completăm lipsurile, pentru ca această distanță să se reducă, în limita posibilului, până la minimum. În orice caz un lucru este sigur: realizarea prezentului program nu atâră numai de mine și de actualii ori viitorii mei colaboratori, ci și, aș putea spune chiar mai ales, de D-voastră. Dacă veți dovedi interes și oarecând de pasiune pentru studiul limbii D-voastre materne, adică pentru studiul cel mai firesc și cel mai apropiat de sufletul D-voastre, distanța dela făgăduială până la împlinire va fi din ce în ce mai mică, iar cu vremea ar putea să și dispară. Așadar colaborare între D-voastră și mine, și a-nume colaborare activă. Nu-i de ajuns să audiați regulat lecțiile și să treceți la timp examenele, ci să participați la lucrările de seminar și să consacrați o parte din orele libere disciplinei pe care cred că v'ați ales-o împinși de un imbold sufletesc, iar nu de considerații pur exterioare.

Iorgu Iordan.